

2024-11-20

Ekocido problema Ukrainoje šalies eurointegracijos kontekste: žalos mastai ir atsakomybės prielaidos

Ukraina 2022 m. birželio 23 d. tapo Europos Sąjungos (toliau – ES) šalimi kandidatė. Įstojusi į ES, šalis pagal teritoriją taptų didžiausia arba antra pagal dydį ES nare, be kita ko, Ukrainoje gausu įvairių ekosistemų, kurios sudaro apie 35 proc. Europos biologinės įvairovės¹.

Rusijos sukulto karo poveikis Ukrainos aplinkai kelia ES susirūpinimą ir būtinybę skubiai gerinti aplinkos apsaugą tiek ES, tiek už jos ribų. Pažymėtina, kad karinių veiksmų žala aplinkai Ukrainoje didėja sulig kiekvienu šalies agresorės invazijos mėnesiu: vyksta ekosistemų degradacija, susirūpinimą kelia oro ir vandens tarša, ariamosios žemės ir ganyklų užterštumas, dėl ko atsiranda tiesioginė grėsmė žemės ūkio gamybai, išryškinama pasaulinio apsirūpinimo maistu problema, kt.

Bendraja prasme nusikaltimai aplinkai įvardijami kaip „ekocidas“, t. y. aplinkos niokojimas, naikinimas, darantis žalą gyvybei. Rusijos karo veiksmai Ukrainoje prilyginami ekocidui². Preliminariais skaičiavimais (2023 m. liepa), žala aplinkai gali siekti daugiau nei 52,4 mlrd. eurų. Pažymėtina, kad tarptautinės organizacijos (JTO, Raudonasis Kryžius, kt.) dažnai žalą vertina nuo šalies agresorės karo veiksmų 2014 m., ne tik nuo plataus masto invazijos 2022 m. vasario 24 d.

Ukraina kartu su tarptautiniais partneriais ieško galimybių patraukti Rusiją atsakomybėn už aplinkosaugos pažeidimus, tačiau teisiniai būdai nėra paprasti. Pirma, nėra vieningo šalių sutarimo dėl ekocido teisinės apibrėžties. Antra, yra labai nedaug precedentų dėl karo metu padarytos žalos aplinkai kompensavimo. Vienas iš pavyzdžių – 1990 m. Irako pradėtas karas Kuveite (šalis agresorė sumokėjo 45,25 mlrd. eurų^{3,4} reparacijų, įskaitant žalą aplinkai ir gamtinių išteklių išekvojimą).

Toliau šiame darbe aptariama ekocido teisinės apibrėžties problematika, ES ir jos institucijų pozicijos, galinčios lemti teisės aktų pokyčius ir už ES ribų, bei praktinės galimybės nustatyti nusikaltimus aplinkai, įvertinti žalos dydį ir patraukti atsakomybėn.

Ekocido sąvokos evoliucija

Bendraja prasme ekocido sąvoka turėtų būti suprantama kaip „aplinkos niokojimas, naikinimas, darantis žalą gyvybei“⁵. Pirmą kartą tarptautiniu lygmeniu ekocidas buvo paminėtas

¹ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Teisė į sveiką aplinką Europos Sąjungoje, ypač vykstant karui Ukrainoje“: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2023:228:FULL>

² Russia's war on Ukraine: High environmental toll. European Parliamentary Research Service (EPRS): [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/751427/EPRS_ATAG\(2023\)751427_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/751427/EPRS_ATAG(2023)751427_EN.pdf)

³ Security Council Unanimously Adopts Resolution Confirming United Nations Compensation Commission Has Fulfilled Its Iraq-Kuwait Mandate: <https://press.un.org/en/2022/sc14801.doc.htm>

⁴ Irakas baigė mokėti reparacijas už karą Kuveite: <https://www.delfi.lt/news/daily/world/irakas-baige-moketi-reparacijas-uz-kara-kuveite-89040445>

⁵ Ecocide. European Law Institute: <https://www.europeanlawinstitute.eu/projects-publications/current-projects/current-projects/ecocide/>

būtent karo sukeltos žalos aplinkai kontekste: 1972 m. tuometinis Švedijos premjeras Olofas Palme Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – JTO) aplinkosaugos konferencijoje Švedijoje įvardijo šią sąvoką, apibūdindamas Vietnamo karo padarytą žalą aplinkai. Pažymėtina, kad tuomet pirmą kartą buvo pasiūlyta priimti Ekocido konvenciją (angl. *Ecocide convention*), tačiau tai nebuvo padaryta⁶.

Ekocido klausimas vėl iškeltas 1998 m., kuriant pirmąjį pasaulyje nuolatinį Tarptautinį Baudžiamąjį Teismą (toliau – TBT), kai buvo rengiamas Romos Statutas – TBT steigimo dokumentas. Pažymėtina, kad buvo parengtas įstatymo projektas, pagal kurį už aplinkos niokojimą būtų numatyta baudžiamoji atsakomybė, tačiau jis nesulaukė politinio palaikymo ir nebuvo priimtas⁷.

2010 m. škotė advokatė, aplinkosaugos lobistė Polly Higgins Tarptautinės teisės komisijai pirmą kartą pateikė svarstyti ekocido apibrėžimą: „*Didelis tam tikros teritorijos ekosistemos (-ų) sunaikinimas, sugadinimas ar praradimas dėl žmogaus veiksmų ar kitų priežasčių tokiu mastu, kad labai sumažėja tos teritorijos gyventojų galimybė taikiai naudotis ekosistema (-omis)*“⁸.

2021 m. teisės ekspertai iš viso pasaulio sutarė dėl teisinio ekologinio nusikaltimo (ekocido) apibrėžimo: „*Tai neteisėti ar beprasmiški veiksmai, padaryti žinant, kad yra didelė tikimybė, jog dėl šių veiksmų aplinkai bus padaryta didelė ir plačiai paplitusi ar ilgalaikė žala*“⁹. Deja, valstybės vis dar nesutarė dėl ekocido sąvokos teisinio įtvirtinimo¹⁰.

Ukrainos karo kontekste ES taip pat pripažįsta būtinybę peržiūrėti ekocido teisinę apibrėžtį. Patariamiosios ES institucijos – Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto (EESRK) – išplatintoje nuomonėje skelbiama, kad terminas „ekocidas“, kaip jį apibrėžė už teisinę ekocido apibrėžtį atsakinga nepriklausoma ekspertų grupė, t. y. „*Neteisėti arba tyčiniai veiksmai, žinant, kad yra didelė tikimybė, jog dėl šių veiksmų bus padaryta didelė ir plačiai paplitusi arba ilgalaikė žala aplinkai*“, pagal ES teisę turi būtų kodifikuotas kaip nusikalstama veika¹¹.

Ekocido nusikaltimo pripažinimas peržiūretoje Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje dėl aplinkos apsaugos baudžiamosios teisės priemonėmis, kuria pakeičiamos direktyvos 2008/99/EB ir 2009/123/EB¹² (toliau – ES direktyva dėl nusikaltimų aplinkai) lemtų pokyčius teisės aktuose už ES ribų, visų pirma – Tarptautiniame Baudžiamajame Teisme (TBT), kuriame gali būti nustatyta tam tikra Rusijos atsakomybė už padarytą žalą Ukrainos aplinkai¹³.

Neigiamas poveikis aplinkai ir saugumui

Neigiamas poveikis aplinkai pasireiškia: kraštovaizdžio deformacija, ryškiu ekologiniu pėdsaku (dėl nekontroliuojamo degimo proceso gaisrai laikomi vienu didžiausių taršos šaltinių, kt.), ilgalaikė tarša vandens ekosistemoms (jūrose ir vandenyuose nuskandinama karo amunicija, kt.), kuro ir naftos dėmių jūrose, upėse ar pelkėse atsiradimu, žolių, gėlių ir krūmų rūšių išnykimu dėl toksinių medžiagų, gaisrų sunaikinamais šimtais hektarų miško su visa ekosistema, tūkstančiais gyvų būtybių mirtimis, žuvų, varliagyvių, gyvačių ir vandens žinduolių mirtimis dėl sprogimų sukeltamų

⁶ *Lawyers Are Working to Put 'Ecocide' on Par with War Crimes. Could an International Law Hold Major Polluters to Account?:* <https://time.com/5940759/ecocide-law-environment-destruction-icc/>

⁷ *Ten pat.*

⁸ *Ecocide Law: The Use of Hard Law to Complement Soft Law:* <https://journals.law.harvard.edu/ilj/2021/05/ecocide-law-the-use-of-hard-law-to-complement-soft-law/>

⁹ *Legal experts worldwide draw up 'historic' definition of ecocide:* <https://www.theguardian.com/environment/2021/jun/22/legal-experts-worldwide-draw-up-historic-definition-of-ecocide>

¹⁰ *Ecocide. European Law Institute.*

¹¹ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Teisė į sveiką aplinką Europos Sąjungoje, ypač vykstant karui Ukrainoje“.

¹² Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl aplinkos apsaugos baudžiamosios teisės priemonėmis, kuria pakeičiamos direktyvos 2008/99/EB ir 2009/123/EB: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-82-2023-INIT/lt/pdf>

¹³ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Teisė į sveiką aplinką Europos Sąjungoje, ypač vykstant karui Ukrainoje“.

bangų, gyvūnų mirtimis ar mutacijomis vėlesnėse kartose dėl į aplinką patekusių toksinių medžiagų, pavojumi svarbioms ekosistemoms, sprognenyse esančių sunkiųjų metalų, kancerogeninių medžiagų patekimu į aplinką, taip pat betono, kabelių, vamzdynų, asbesto iš pastatų likučių patekimu į orą, dirvožemį, cheminėmis medžiagomis dirvožemyje, paviršiniuose ir gruntiniuose vandenyse, deginamų fosfatų, sulfidų į aplinką skleidžiamais suodžiais ir pavojingais garais, kt.¹⁴

Rusijos ginkluotosioms pajėgoms įsiveržus į Ukrainą, ypač 2022 m. vasario 24 d. pradėjus plataus masto invaziją, šalyje fiksuojama tūkstančiai nusikaltimų aplinkai. Vertinant galimą neigiamą poveikį ir grėsmes, svarbu paminėti, kad Ukraina turi 15 veikiančių branduolinių reaktorių keturiose elektrinėse, kuriose pagaminama maždaug pusė šalies elektros energijos poreikio. Karinių veiksmų metu ne kartą buvo pasikėsinta ar bandoma perimti šių svarbių objektų kontrolę (2022 m. vasarį – Černobylio atominė elektrinė, 2022 m. kovą – Zaporožės atominė elektrinė, kt.)¹⁵.

ES ir jos institucijoms¹⁶ didelį susirūpinimą kelia Rusijos pajėgų įvykdytas didžiausios Ukrainos užtvankos – Kachovkos – sunaikinimas 2023 m. birželį. Tai turės ilgalaikį neigiamą poveikį aplinkai ir vertinama kaip didžiausia ekologinė nelaimė Europoje nuo Černobylio laikų. Dėl užtvankos sugriovimo įvykęs katastrofiškas potvynis užliejo tūkstančius hektarų žemės, nusinešė dešimtis žmonių gyvybių, tūkstančius jų – išvijo iš namų, užkirto kelią normaliam geriamojo vandens tiekimui, drėkinimo sistemoms, kt. Per potvynį žuvo daug naminių, ūkinių ir laukinių gyvūnų, sunaikinta daugybė saugomų natūralių buveinių. Kartu su teršalais iš agrochemijos, pesticidų sandėlių, degalinių, nuotekų duobių, kartu su išmėtytomis minomis išsiliejo apie 150 tonų toksiškų pramoninių tepalų, kurie pateko į Dniepro upę, tekančią į Juodąją jūrą, kuri skalauja šešių šalių, tarp jų ES valstybių narių – Rumunijos ir Bulgarijos, krantus bei yra sujungta su Viduržemio jūra. Taigi, tai gali turėti įtakos regiono ir kitų šalių jūrų ekosistemai¹⁷. Be kita ko, šis įvykis padidino susirūpinimą Zaporožės atominės elektrinės saugumu, nes užtvanka buvo pagrindinis aušinimo vandens tiekimo šaltinis¹⁸.

Žalos mastai atskiroms ekosistemoms

Nuo 2014 m. karo veiksmų ir ypač nuo 2022 m. vasario 24 d., kai Rusija pradėjo plataus masto invaziją į Ukrainą, karas, be kita ko, labai pakenkė aplinkai. Nustatyta tūkstančiai oro, vandens, žemės ir dirvožemio taršos atveju, taip pat žalos ekosistemoms, įskaitant pavojų kaimyninėms šalims.

Karas taip pat padarė neigiamą poveikį turtingai Ukrainos biologinei įvairovei. Miškų gaisrai ir kirtimai, sproginimai, įtvirtinimų statyba, dirvožemio ir vandens nuodijimas – visa tai daro poveikį laukinei gamtai ir naikina natūralias buveines, įskaitant tas, kurios saugomos biosferos rezervatuose ir nacionaliniuose parkuose, iš jų daugelis taip pat priklauso visos Europos smaragdo tinklui (*The Emerald Network*), t. y. visos Europos saugomų gamtinių teritorijų tinklui¹⁹.

¹⁴ Karo (ne)ekologija: <https://lsveikata.lt/aktualijos/karo-neeologija-14683>;

Ekspertė: karo Ukrainoje metu gresia ekologinė katastrofa – skaudžios pasekmės bus juntamos dar ilgai:

<https://www.delfi.lt/tvarilietuva/aplinka/eksperte-karo-ukrainoje-metu-gresia-ekologine-katastrofa-skaudzios-pasekmes-bus-juntamos-dar-ilgai.d?id=89897535>

¹⁵ *Ukraine: Russia-Ukraine War and Nuclear Energy. World Nuclear Association (last update 8 June 2022):*

<https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-t-z/ukraine-russia-war-and-nuclear-energy.aspx>

¹⁶ *EU Statement on “Russia’s war of aggression against Ukraine - Environmental, humanitarian and economic consequences of the destruction of the Kakhovka HPP dam for the OSCE region”:*

https://www.eeas.europa.eu/delegations/vienna-international-organisations/special-economic-and-environmental-committee-meeting-vienna-19-june-2023_en

¹⁷ *The Destruction of Nova Kakhovka Dam: a review:* <https://www.waterdiplomat.org/story/2023/06/destruction-nova-kakhovka-dam-review>

¹⁸ *IAEA Director General Statement to the IAEA Board of Governors:*

<https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-director-general-statement-to-the-iaea-board-of-governors#:~:text=The%20IAEA%20staff%20on%20the,other%20matters%20on%20the%20site.>

¹⁹ *Russia’s war on Ukraine: High environmental toll. European Parliamentary Research Service (EPRS).*

Karo padaryta žala aplinkai apima ekosistemų degradaciją, oro ir vandens taršą, ariamų laukų ir ganyklų užterštumą. Skaičiuojama, kad nuo karo pradžios dėl gaisrų nukentėjo 200 tūkst. hektarų miškų, sudegė 680 tūkst. tonų iškastinio kuro, šaudmenimis buvo užteršta 180 tūkst. kubinių metrų dirvožemio, kt. Dėl karo buvo nuniokotos saugomos teritorijos ir sunaikinti vandens valymo įrenginiai, kilo daugiau kaip 100 miškų gaisrų, kurių metu išsiskyrė 33 mln. tonų CO₂²⁰.

Pagal preliminarious duomenis²¹, Rusijos invazija jau padarė maždaug 52,4 mlrd. eurų žalą Ukrainos aplinkai (27 mlrd. eurų sudaro žala orui, 23,6 mlrd. eurų – žala aplinkai dėl taršos atliekomis, 1,5 mlrd. eurų – žala vandeniui, 0,3 mlrd. eurų – žala dirvožemiui)²².

JTO Aplinkos apsaugos programos (*United Nations Environment Programme*), kuri Ukrainos Vyriausybės prašymu vertino karo poveikį aplinkai, parengtoje preliminarioje stebėsenoje nurodoma, kad šalis susiduria su „daugialypėmis krizėmis, susijusiomis su cheminėmis medžiagomis, amunicija ir karine įranga, įvairiais teršalais, <...> žala, padaryta kuro saugykloms, pramonės infrastruktūrai, pagrindinei infrastruktūrai, pavyzdžiui, vandens, energijos ir atliekų tvarkymo sistemoms, miestų teritorijoms, žemės ūkio ir gamtos sritims“. Daroma išvada, kad „šalis ir regionas rizikuoja, jog pasibaigus konfliktui dar ilgai liks toksiško paveldo našta“²³.

Rusijos sukeltas karas pakenkė Ukrainos žemės ūkio produkcijai, kuri yra gyvybiškai svarbi šalies ekonomikai ir pasauliniam aprūpinimui maistu (pastaba: Rusijos ir Ukrainos prekyba sudaro trečdalį pasaulinės prekybos kviečiais, 17 proc. pasaulinės prekybos kukurūzais ir beveik 75 proc. pasaulinės prekybos saulėgrąžų aliejumi²⁴). Trys pagrindinės žalos rūšys – fizinė degradacija, plačiai paplitusi cheminė tarša iš minų ir paveiktų pramonės šakų, taip pat sprogsi amunicija – smarkiai paveikė milijonus hektarų Ukrainos žemės ūkio paskirties žemės. Kaip pažymi Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas (*International Committee of the Red Cross*), ginklų sukelta tarša yra ilgalaikė problema, kurios sprendimui reikia daug išteklių, ji užtrunka ilgai ir yra susijusi su rizika. Tai reiškia, kad didelė dalis dirbamos žemės Ukrainoje daugelį metų bus netinkama naudoti²⁵.

Prielaidos patraukti atsakomybėn

Ukraina kartu su tarptautiniais partneriais ieško būdų, kaip užtikrinti, kad Rusija būtų patraukta atsakomybėn ir atlygintų žalą, įskaitant neigiamą poveikį aplinkai. Nors nuo 2001 m. ekologinis nusikaltimas (ekocidas) įtrauktas į Ukrainos baudžiamojo kodekso²⁶ (VIII skyrius „Nusikalstamos veikos aplinkai“) nusikaltimų sąrašą, byla turėtų būti iškelta tarptautiniu lygmeniu, siekiant užtikrinti tinkamą šalies agresorės atsakomybę ir kompensaciją²⁷.

Tačiau svarbu pažymėti, kad daugelis tarptautinių susitarimų aplinkosaugos srityje laikomi minkštaisiais (*soft law*), t. y. jie yra savanoriški ir nenustato griežtų įpareigojimų. Tai reiškia, kad

²⁰ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Teisė į sveiką aplinką Europos Sąjungoje, ypač vykstant karui Ukrainoje“.

²¹ Ukrainos aplinkosaugos inspekcijų 2023 m. liepos mėn. informacija.

²² *Russia's war on Ukraine: High environmental toll. European Parliamentary Research Service (EPRS).*

²³ *The toxic legacy of the Ukraine war:* <https://www.unep.org/news-and-stories/story/toxic-legacy-ukraine-war#:~:text=Water%20infrastructure%2C%20including%20pumping%20stations,solvents%20to%20ammonia%20and%20plastics>

²⁴ *Russia, Ukraine, and Global Food Security: A One-Year Assessment:* <https://www.csis.org/analysis/russia-ukraine-and-global-food-security-one-year-assessment>

²⁵ *Russia–Ukraine International Armed Conflict: A farmer injured, underscoring huge risks of mines for entire communities:* <https://www.icrc.org/en/document/russia-ukraine-international-armed-conflict-farmer-injured-underscoring-huge-risks-mines>

²⁶ *Criminal Code of Ukraine:* https://www.justice.gov/sites/default/files/eoir/legacy/2013/11/08/criminal_code_0.pdf

²⁷ *Russia's war on Ukraine: High environmental toll. European Parliamentary Research Service (EPRS).*

šalys gali juos įgyvendinti savo nuožiūra, vadovautis skirtingais „standartais“, pažeidę – ieškoti „draugiškų“ sprendimų²⁸.

Pagrindiniai daugiašaliai susitarimai aplinkosaugos srityje²⁹: Biologinės įvairovės konvencija³⁰, Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencija (*Berno konvencija*)³¹, Konvencija dėl tarptautinės reikšmės šlapžemių, ypač vandens paukščių buveinių (*Ramsaro konvencija*)³², Migruojančių laukinių gyvūnų rūšių išsaugojimo konvencija³³, Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencija³⁴, Sutartis dėl šikšnosparnių apsaugos Europoje³⁵, Susitarimas dėl Afrikos ir Eurazijos migruojančių vandens paukščių išsaugojimo³⁶, Susitarimas dėl mažųjų banginių apsaugos Baltijos ir Šiaurės jūrose³⁷, Kioto protokolai³⁸, Paryžiaus susitarimas³⁹, kt. Svarbu pažymėti, kad Rusija 1995 m. ratifikavo Biologinės įvairovės konvenciją⁴⁰, 2004 m. pasirašė Kioto protokolą⁴¹, 2019 m. prisijungė prie Paryžiaus susitarimo⁴².

Rinkti įrodymus ir nustatyti žalos aplinkai dydį yra sudėtinga, ypač vykstant karui. Be to, kaip nurodė Tarptautinis Teisingumo Teismas (*International Court of Justice*), JT Kompensacijų komisija ir kt., nors galėtų būti tam tikros teisinės procedūros, kaip gauti kompensaciją už aplinkai padarytą žalą, šis procesas yra sudėtingas, o egzistuojančių tokių precedentų labai nedaug. Vienas iš pavyzdžių – 1990 m. Irako pradėtas karas Kuveite. Šalis agresorė praėjus daugiau nei 30 metų po karo išmokėjo paskutines reparacijas, kurių bendra suma, įskaitant žalą aplinkai ir gamtinių išteklių išekvojimą, siekia 52,4 mlrd. JAV dolerių (45,25 mlrd. eurų)^{43,44}.

Šiuo metu nėra visuotinio teisinio dokumento dėl ekocido, tačiau kartu su pagrindiniais tarptautinės humanitarinės teisės principais (atskyrimo, karinio būtinumo ir proporcingumo) kelios tarptautinės teisės nuostatos skirtos aplinkos apsaugai karo metu. Pavyzdžiui, nors Tarptautinis Baudžiamasis Teismas (TBT) nepripažįsta ekocido „pagrindiniu nusikaltimu“, t. y. sunkiausiu nusikaltimu, tačiau Romos Statuto 8(2)(b)(iv) straipsnyje karo nusikaltimais įvardijami veiksmai, kai „tyčia pradedama ataka žinant, kad tokia ataka padarys ... plataus masto, ilgalaikę ir didelę žalą

²⁸ *Ecocide Law: The Use of Hard Law to Complement Soft Law*: <https://journals.law.harvard.edu/ilj/2021/05/ecocide-law-the-use-of-hard-law-to-complement-soft-law/>

²⁹ Biologinės įvairovės išsaugojimo teisinio reguliavimo ypatumai:

<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14980/Karosevi%20c4%8dien%20c4%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

³⁰ Biologinės įvairovės konvencija: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19850?jfwid=>

³¹ Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencija (Berno konvencija): <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.31291?jfwid=>

³² Konvencija dėl tarptautinės reikšmės šlapžemių, ypač vandens paukščių buveinių: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.995F24F131CE>

³³ Migruojančių laukinių gyvūnų rūšių išsaugojimo konvencija: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.138078?jfwid=32wf6lrn>

³⁴ Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencija: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.132117?jfwid=>

³⁵ Sutartis dėl šikšnosparnių apsaugos Europoje: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.145800?jfwid=92zt7rsgy>

³⁶ Susitarimas dėl Afrikos ir Eurazijos migruojančių vandens paukščių išsaugojimo: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.239067?jfwid=>

³⁷ Susitarimas dėl mažųjų banginių apsaugos Baltijos ir Šiaurės jūrose: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.256146?jfwid=-1bn3bs1dkt>

³⁸ Jungtinių Tautų bendrosios klimato kaitos konvencijos Kioto protokolai: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.197965>

³⁹ Paryžiaus susitarimas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/97065192c1f911e682539852a4b72dd4?jfwid=mmceolbo1>

⁴⁰ *List of parties The Convention on Biological Diversity*: <http://www.cbd.int/information/parties.shtml>

⁴¹ Rusija ratifikavo Kioto protokolą. Lietuvos gamtos fondas: https://www.glis.lt/?pid=1&news_id=18

⁴² Rusija prisijungė prie Paryžiaus susitarimo dėl klimato kaitos:

<https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1100155/rusija-prisijunge-prie-paryziaus-susitarimo-del-klimato-kaitos>

⁴³ *Security Council Unanimously Adopts Resolution Confirming United Nations Compensation Commission Has Fulfilled Its Iraq-Kuwait Mandate*: <https://press.un.org/en/2022/sc14801.doc.htm>

⁴⁴ Irakas baigė mokėti reparacijas už karą Kuveite: <https://www.delfi.lt/news/daily/world/irakas-baige-moketi-reparacijas-uz-kara-kuveite-89040445>

*gamtinei aplinkai, kuri būtų aiškiai per didelė, palyginti su konkrečia ir tiesiogine bendra numatoma karine nauda*⁴⁵. Visgi, pagal šią nuostatą per TBT veikimo istoriją dar niekam nebuvo pateikti kaltinimai⁴⁶. Ženevos konvencijų I protokolo⁴⁷ 35 straipsnis ir kt. draudžia tiek tyčinę, tiek netyčinę plataus masto, ilgalaikę ir didelę žalą aplinkai. Konvencijoje dėl karinio ar bet kokio kito priešiško aplinkos modifikavimo metodų naudojimo uždraudimo reikalaujama, kad jos šalys (įskaitant Rusiją ir Ukrainą) nesiimtų jokių priešiško aplinkos modifikavimo metodų, „*turinčių plataus masto, ilgalaikį ar sunkų poveikį, kaip naikinimo, žalos ar sužalojimo priemonės bet kuriai kitai valstybei, šios Konvencijos šaliai*“. Tačiau šiems kriterijams trūksta konkretumo, remiantis jais sudėtinga pradėti bylą. Atsižvelgiant į tai: 1) tikslinga sugriežtinti dabartines nuostatas dėl aplinkosaugos karo metu; 2) ekologinis nusikalstamumas (ekocidas) turėtų tapti 5-uoju tarptautiniu nusikaltimu, įtrauktu į TBT sąrašą; arba 3) reikėtų parengti naują konvenciją dėl ekologinio nusikalstamumo (ekocido)⁴⁸.

Griežtėjanti ES pozicija, pripažįstant Rusijos karinius veiksmus Ukrainoje ekocidu, yra svarbus indikatorius ir rodo bendrą ES šalių susirūpinimą aplinkos būkle. 2023 m. sausio 19 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl agresijos prieš Ukrainą nusikaltimo tribunolo įsteigimo (2022/3017(RSP))⁴⁹, kurioje pripažįstamas ryšys tarp karo ir ilgalaikės žalos gamtinei aplinkai ir klimatui bei pritariama JT Generalinės Asamblėjos rekomendacijai dėl tarptautinio žalos registro sukūrimo, „*kad jis būtų naudojamas kaip būsimo žalos atlyginimo už ... plačiai paplitusių ir didelę žalą gamtinei aplinkai ir klimatui registras*“. 2023 m. birželio 15 d. rezoliucijoje (2023/2739(RSP)) dėl tvaraus Ukrainos atstatymo ir integracijos į euroatlantinę bendruomenę⁵⁰ Europos Parlamentas pasmerkė „*Rusijos įvykdytą Kachovkos užtvankos sunaikinimą*“, pabrėžiant, kad tai sukėlė ekocidą ir yra karo nusikaltimas. Ekocido nusikaltimo pripažinimas ES dokumentuose gali lemti pokyčius ir už ES ribų, visų pirma TBT, kuriame gali būti nustatyta tam tikra Rusijos atsakomybė už žalą aplinkai⁵¹.

Parengė

Informacijos ir komunikacijos departamento

Tyrimų skyriaus patarėja

Aistė Griškonytė

Tel. (0 5) 209 6182, el. p. aiste.giskonyte@lrs.lt

Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą.

Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.

© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2024

⁴⁵ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statusas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211305>

⁴⁶ *Ecocide Law: The Use of Hard Law to Complement Soft Law.*

⁴⁷ *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol 1):* <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and>

⁴⁸ *Russia's war on Ukraine: High environmental toll. European Parliamentary Research Service (EPRS).*

⁴⁹ Bendras pasiūlymas dėl Rezoliucijos dėl tribunolo dėl agresijos nusikaltimo prieš Ukrainą steigimo (RC-B9-0063/2023): https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2023-0063_LT.html

⁵⁰ 2023 m. birželio 15 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl tvaraus Ukrainos atstatymo ir integravimo į euroatlantinę bendruomenę (2023/2739(RSP)): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:52023IP0247>

⁵¹ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Teisė į sveiką aplinką Europos Sąjungoje, ypač vykstant karui Ukrainoje“.